

พลวัตการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติบนฐานทุนทางสังคม ในชุมชนคลองทะเล จังหวัดพังงา

ธีระพงษ์ วงษ์นา

** อาแว มะแส

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษากระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านชุมชนคลองทะเลและพลวัตของการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนบนพื้นฐานทุนทางสังคม 2) เพื่อศึกษา ลักษณะของทุนทางสังคมที่ชุมชนนำมาใช้ขับเคลื่อนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) เพื่อวิเคราะห์ผลของการนำทุนทางสังคมมาใช้ขับเคลื่อนกระบวนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการทำความเข้าใจความหมาย การนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็น ถอดรหัส วิเคราะห์เหตุผลเชิงตรรกะ สังเคราะห์ตีความ และเรียบเรียงข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมในชุมชนคลองทะเลประกอบด้วยทุน 2 ประเภท คือ ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่ยึดโยงด้วยระบบคิดตามความเชื่อในศาสนาอิสลามและความเป็นเครือญาติ และทุนทางสังคมที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับภายนอกชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นผ่านการสนับสนุน/ช่วยเหลือของกลุ่มและองค์กรภายนอก ทุนทั้งสองประเภทนี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดและความรู้ แล้วพัฒนาต่อไปสู่ปฏิบัติการภาคประชาสังคมในรูปของการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อการดำรงชีพของคนในชุมชน วัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหวนี้เพื่อต่อรองกับกลุ่มทุนที่บุกรุกเข้ามาใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนในนามของการพัฒนา ผลของการเคลื่อนไหวนี้นำไปสู่การเพิ่มศักยภาพของสมาชิกชุมชนในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ อันนำมาซึ่งการรักษาสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรได้บางส่วนและช่วยสร้างความเป็นธรรมทางสังคมแก่สมาชิกชุมชน ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ ชุมชนท้องถิ่นควรจัดการความรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคมและการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะที่รัฐควรเน้นส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแข็งขันและสร้างความไว้วางใจกับคนในท้องถิ่นและภาคประชาสังคม เพื่อให้โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในท้องถิ่นดำเนินไปด้วยความชอบธรรมทางสังคมและสามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่ไม่จำเป็นได้

คำสำคัญ ทุนทางสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคม การปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ความเป็นธรรมทางสังคม

* นักศึกษาปริญญาโท คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ E-mail: teapongwon@gmail.com

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

The dynamics of natural resource protection based on social capital in Klongtalay community, Phang-Nga province

*Theerapong Wongna

**Awae Masae

Abstract

The objectives of this research are to investigate the process and dynamics of social movement to protect local natural resources; to identify aspects of social capital applied by the community to protect natural resources; and to analyze effects of applying social capital in mobilizing the process of natural resource protection. The research operation was based on the qualitative research approach. Data were collected mainly through in-depth interviews and non-participation observation. Results of the study reveal that the social capital in Klongtalay community is composed of 2 types; the social capital traditionally existing within the community referring to the relationship of community members bonded by the thinking system based on Islamic belief and kinship; and the social capital linking to outside connection in a form of network emerging through help or support from groups or organizations outside the community. Both types of social capital interact each other through exchange of ideas and knowledge, which further develop towards civil practice actions appearing in a form movement to protect natural resources. The movement brings about increasing villagers' capacity in protecting natural resources leading to upholding the community rights in natural resource management and creating social equality among community members. Important suggestions from this study are as follows; each local community should arrange the knowledge management related to social capital and natural resource protection. Nonetheless, the state roles should emphasize on building trust with local people and the civil society sector through active participation so that development projects undertaken at the local level will be socially equitable and unnecessary conflicts can be avoided.

Keywords: Social Capital, Social Movement, Natural Resource Protection, Social Justice

* Master Student, School of Social and Environmental Development, National Institute of Development Administration, Email: teapongwon@gmail.com

** Assistant Professor, School of Social and Environmental Development, National Institute of Development Administration

บทนำ

พลวัตของการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของการพัฒนากระแสหลัก ซึ่งเน้นผลด้านเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลักของการเปลี่ยนแปลง ปรากฏการณ์นี้มีส่วนสนับสนุนและเอื้อให้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเข้าครอบงำการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันทรัพยากรธรรมชาติเป็นทรัพยากรชนิดที่สำคัญต่อการดำรงชีพของคนท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ รวมทั้งประเทศไทย แต่บ่อยครั้งถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจผ่านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อันเป็นอุตสาหกรรมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วและส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมากในปัจจุบัน จนกลายเป็นอุตสาหกรรมภาคบริการที่ทำรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศสูงเป็นอันดับหนึ่งต่อเนื่องมาตลอดหลายปีที่ผ่านมา

การเติบโตอย่างรวดเร็วของธุรกิจการท่องเที่ยวได้นำไปสู่ปัญหาเรื่องการจัดสรรทรัพยากร จนเกิดการแย่งชิงการใช้ทรัพยากร ซึ่งปรากฏให้เห็นในทรัพยากรธรรมชาติหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรที่ดิน ป่าไม้ ทรัพยากรชายฝั่ง ฯลฯ ซึ่งไม่ได้ถูกจัดการอย่างเหมาะสมจนเกิดการทำลายและมีความเสื่อมโทรม ในขณะเดียวกัน โครงสร้างของการพัฒนาภายใต้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยได้ให้อำนาจแก่ท้องถิ่นมากขึ้นในการจัดการ ส่งผลให้เกิดพลวัตของพลเมืองในท้องถิ่นที่มีการเคลื่อนไหวปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของคนในท้องถิ่น ผ่านกลไกที่มาจากชุมชนที่มีทุนทางสังคมเป็นฐานให้สมาชิกชุมชนมีความร่วมมือกัน จนเกิดพลังที่แสดงออกมาในรูปของการกระทำร่วมกัน (Collective Action) ทั้งนี้ ทุนทางสังคมเป็นลักษณะของทุนประเภทหนึ่ง ที่มาจากความร่วมมือร่วมใจของคนในสังคมหรือชุมชน บนพื้นฐานของความไว้วางใจต่อกัน อันส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนหรือสถาบัน ดังนั้นทุนทางสังคมจึงเป็นเสมือนสมบัติสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา (Romratanapan, 2005)

ชุมชนคลองทะเล (นามสมมติ) เป็นชุมชนหนึ่งที่ถูกกระแสการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวบุกกรุกพื้นที่ชุมชน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ประเทศไทยได้ผลักดันนโยบายและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องหลายปี ผลจากโครงการพัฒนาด้านธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วในพื้นที่นี้ได้กระทบต่อวิถีการดำรงชีพของคนในชุมชน อันนำไปสู่การรวมตัวกันเพื่อเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการพัฒนาของบริษัทเอกชน จนเกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มทุนเพื่อแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รุกคืบมาจากภายนอกเข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง การรวมตัวกันของชาวบ้านในนามของกลุ่มอนุรักษ์ชุมชนคลองทะเลประสบความสำเร็จ จนได้รับยกย่องอย่างกว้างขวางในฐานะชุมชนผู้ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ และได้รับรางวัลชุมชนที่สร้างสรรค์อนุรักษ์ธรรมชาติในระดับประเทศ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาถึงการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนคลองทะเลว่า มีกระบวนการที่เป็นพลวัตอย่างไร และทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนคลองทะเลมีส่วนในการสนับสนุนการเคลื่อนไหวปกป้องทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างไร ผลที่ได้จากการศึกษาน่าจะมีประโยชน์ต่อการนำทุนทางสังคมในระดับชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา ที่สามารถยกระดับและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมผ่าน

กระบวนการปกป้องทรัพยากรของชุมชนให้เหมาะสมกับวิถีการดำรงชีพของคนในท้องถิ่นและส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษากระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านชุมชนคลองทะเล (นามสมมติ) และพลวัตของการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนบนพื้นฐานทุนทางสังคม 2) เพื่อศึกษาลักษณะของทุนทางสังคมที่ชุมชนนำมาใช้ขับเคลื่อนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) เพื่อวิเคราะห์ผลของการนำทุนทางสังคมมาใช้ขับเคลื่อนในกระบวนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดหลักในการศึกษาคือ แนวคิดทุนทางสังคมตามมุมมองแบบชุมชนนิยม ซึ่งจากการศึกษาทุนทางสังคมตามทฤษฎีตะวันตก ของ Karnchanapan (2015) พบว่า แนวคิดทุนทางสังคมตามมุมมองแบบชุมชนนิยมถือได้ว่าเป็นแนวคิดกระแสหลักที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยนักวิชาการที่มีชื่อเสียงในสายชุมชนนิยม เช่น James Coleman และ Robert Putnam เป็นต้น

James Coleman (1999 as cited in Romratanapan, 2005, p. 30) ได้อธิบายและให้ความหมายของทุนทางสังคมว่า เป็นชุดของความสัมพันธ์ (Set of Relationships) ระหว่างคน ซึ่งมีผลมาจากความตั้งใจบนพื้นฐานของความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการใช้ร่วมกัน โดยดำรงอยู่ในในลักษณะของการมีค่านิยมร่วมกัน (Set of Shared Values) และสำนึกของความไว้วางใจ (Sense of Trust) ระหว่างกัน ซึ่งถือเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนหรือมากกว่า ที่แสดงออกมาและส่งผลต่อกิจกรรมที่ได้กระทำ โดยนัยดังกล่าวนี้ ทุนทางสังคมจึงเป็นโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลในกลุ่มคน ชุมชน หรือองค์การที่ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็ง คำอธิบายดังกล่าวนี้สอดคล้องกับมุมมองของ Robert Putnam (1993) ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า ทุนทางสังคมเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างองค์การทางสังคม ซึ่งประกอบไปด้วย ความไว้วางใจกัน (Trust) บรรทัดฐาน/จารีต (Norms) และการเป็นเครือข่าย (Networking) อันส่งผลให้การขับเคลื่อนทางสังคมมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกอันนำมาซึ่งการกระทำร่วมกันอย่างเชื่อมโยงและมีพลัง เรียกว่า “เครือข่ายทางสังคม” (Social Network)

ในประเทศไทยเริ่มมีการนำมาใช้ในหมู่นักสังคมศาสตร์และนักพัฒนา นับตั้งแต่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจกลางปี พ.ศ. 2540 (Chai-amporn, 2003, p. 50) นักวิชาการไทยผู้มีอิทธิพลต่อการเผยแพร่แนวคิดทุนทางสังคมในไทยช่วงแรก คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี ซึ่งได้อธิบายว่า “ทุนทางสังคม” หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนกันทางสังคม การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน รวมถึงการมีการเมืองและระบบราชการที่ดี (Wasi, 1998) ในขณะที่ Karnchanapan (2000) ได้ชี้ให้เห็นว่า ทุนทางสังคมประกอบด้วยวิถีคิดและระบบความรู้ในการจัดการวิถีความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ใน

การอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน ฯลฯ เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิถีคิดเชิงซ้อน และเกี่ยวข้องกับระบบความรู้/ภูมิปัญญา อีกทั้งยังต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ความรู้นั้น โดยอาจเป็นไปในรูปของจารีต กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม ในขณะที่เดียวกันอาจมีองค์กรเข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้น ๆ เช่น การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ การจัดการทุน ฯลฯ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปองค์ประกอบของทุนทางสังคมตามมุมมองแบบชุมชนนิยมว่า ประกอบด้วยความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) และความเป็นเครือข่าย (Network) โดยองค์ประกอบเหล่านี้ถือเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างมาก ที่ทำให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้กระบวนการทุนทางสังคมมักจะเกี่ยวข้องกับระบบคิดซึ่งมีความเป็นนามธรรมสูง ในขณะที่เครือข่ายเป็นกิจกรรมภาคประชาชน ประชาสังคม และกลุ่มนักวิชาการ ซึ่งดำเนินการเพื่อมุ่งสร้างความเข้มแข็งในประเด็นต่าง ๆ

นอกจากแนวคิดทุนทางสังคมแล้ว การศึกษานี้ยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ว่าด้วยปฏิบัติการของภาคประชาสังคม ซึ่ง Supawong (1997) ได้ชี้ให้เห็นว่า การรวมตัวกันเองของกลุ่มประชาชนก่อให้เกิดเป็นกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนและสังคม ภายใต้การมีจิตสำนึกร่วมของการเป็นเจ้าของชุมชน และมองเห็นปัญหาในอนาคตที่จะกระทบชุมชน อีกทั้งการรวมกลุ่มดังกล่าวยังได้นำไปสู่ประชาสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) ซึ่งเป็นเรื่องของการเคลื่อนไหวในพื้นที่การเมืองสาธารณะ ด้วยขบวนการของประชาชน เพื่อสร้างตำแหน่งแห่งที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยท้องถิ่น ในลักษณะของกลุ่มเครือข่ายการดำเนินงาน/กิจกรรม เช่น เวทีชาวบ้าน และยุทธวิธีการต่อสู้ ผ่านการเคลื่อนไหวภาคประชาชนร่วมกับองค์กรภายนอก (Charoensin-o-larn, 1997; Boonmee, 2004) ในขณะเดียวกันภาคปฏิบัติการยังเกิดขึ้นผ่านช่องทางของสิทธิชุมชน (Community Rights) ซึ่งต้องการลดการรวมศูนย์อำนาจของภาครัฐและปกป้องสิทธิของสมาชิกชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (Santasombat, 2003; Charoensin-o-larn, 1997) โดยแนวคิดสิทธิชุมชนนี้มักจะถูกใช้เป็นพื้นที่สำหรับแสวงหาความเป็นธรรมทางสังคมในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ที่สะท้อนออกมาในมิติต่าง ๆ ได้แก่ (1) ความเป็นธรรมในมิติการยอมรับ (2) ความเป็นธรรมในมิติการมีส่วนร่วม (3) ความเป็นธรรมในมิติของการกระจายทรัพยากร (4) ความเป็นธรรมในมิติเชิงกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน (Sindecharak et al. 2016; Wongna, 2014) ปฏิบัติการตามแนวทางดังกล่าวนี้มักจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ชุมชนสามารถปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนได้อย่างเหมาะสม อันจะส่งผลไปสู่การรับรองสิทธิและสร้างความเป็นธรรมทางสังคมในมิติต่าง ๆ

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยเน้นใช้แนวทางปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key – Informant) ร่วมกับการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) อาศัยเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) เพื่อการตรวจสอบ

ข้อมูลที่ได้จากบุคคล เวลา และสถานที่ที่แตกต่างกัน ควบคู่กับบริบทของสังคม (Context) สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ ผู้นำชุมชน แกนนำชาวบ้านผู้ก่อตั้งและขับเคลื่อนการเคลื่อนไหว นักการเมืองท้องถิ่น ตลอดจนตัวแทนเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งสิ้น 15 คน ในส่วนของการเลือกพื้นที่วิจัยเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง คือ ชุมชนคลองทะเล จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนในชุมชนเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และมีพัฒนาการของการเคลื่อนไหวที่เริ่มต้นจากกลุ่มภายในชุมชนแล้วยกระดับไปเป็นเครือข่ายที่มีพลัง โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น แต่ได้ขยายไปเชื่อมประสานกับบุคคลและกลุ่มคนจากภายนอกชุมชนที่มีความสนใจร่วมด้วย ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการโดยนำข้อมูลที่ได้นำมาทำความเข้าใจกับเนื้อหาในเรื่องต่าง ๆ แล้วจึงทำการจัดหมวดหมู่ และทำการวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงเป็นเหตุผลในเชิงตรรกะระหว่างทุนทางสังคมกับการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ จากนั้นจึงนำมาสังเคราะห์เพื่ออภิปรายและหาข้อสรุปเปรียบเทียบกับแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการหาความเชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่ศึกษา

ผลการวิจัย

1. กระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนคลองทะเลและพลวัตของการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ

ชุมชนคลองทะเลเล็สสภาพภูมิประเทศเป็นเกาะกลางอ่าวพังงา ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอันประเมินค่าไม่ได้ อีกทั้งยังมีทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำที่มากพอสำหรับหล่อเลี้ยงประชากรที่ทำมาหากินด้วยการเกษตรและการประมง ซึ่งต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติสูง คนดั้งเดิมในชุมชนนี้เกือบทั้งหมดเป็นชาวมุสลิมที่อพยพมาจากพื้นที่อื่น ๆ ชายฝั่งอันดามัน โดยเฉพาะจากพื้นที่จังหวัดสตูลในปัจจุบัน มาตั้งถิ่นฐานในชุมชนนี้มานานแล้ว การตั้งถิ่นฐานครั้งแรกเริ่มจากไม้ที่ครอบครัวต่อมามีลูกหลานกำเนิดขึ้นมาทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นและยังคงปักหลักอาศัยอยู่ในพื้นที่เดิม บริบททางสังคมของชุมชนจึงอยู่ภายใต้ระบบคิดที่อิงความเชื่อตามหลักศาสนาอิสลามและความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ส่งผลให้คนในชุมชนมีการผูกโยงเป็นเครือข่ายผ่านกิจกรรมทางพิธีกรรมศาสนาที่ผลิตซ้ำค่านิยมความไว้วางใจเชื่อถือกัน และความเป็นกลุ่มก้อนของชุมชน

ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนเกาะที่แยกตัวจากแผ่นดินใหญ่ ชาวบ้านในชุมชนคลองทะเลเรียนรู้ที่จะจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนด้วยตนเองเพื่อการดำรงชีพ รวมทั้งมีการร่วมมือกันพัฒนาชุมชนด้วยเครือข่ายของชาวบ้านโดยไม่พึ่งกลไกของรัฐ การเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2527 - พ.ศ. 2537 ถือเป็นประสบการณ์ในอดีตที่น่าสนใจ เมื่อเกิดการท้าทายจากอำนาจรัฐและกลุ่มทุน เนื่องจากรัฐได้ให้การสัมปทานพื้นที่ป่าชายเลนแก่บริษัทเอกชนจากภายนอก อย่างไรก็ตาม ผู้ได้รับสัมปทานได้ทำการตัดไม้ป่าชายเลนที่สัมปทานในแปลงของชุมชนแต่ไม่ปฏิบัติตามกติกาที่กำหนดไว้อย่างครบถ้วน จนเกิดผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพของชาวบ้าน อันเนื่องมาจากทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินมีสภาพเสื่อมโทรมลง ชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันคัดค้านการสัมปทานป่าชายเลนในพื้นที่ชุมชน โดยในระยะแรกดำเนินการด้วยวิธีของชาวบ้านเอง ซึ่งอยู่นอกเหนือ

กระบวนการทางกฎหมายและกลไกของรัฐ กล่าวคือ เริ่มต้นด้วยการเจรจากับคนงานตัดไม้ป่าชายเลน กรณีที่การเจรจาไม่ได้ผล ชาวบ้านก็จะเผาที่พักของคนงานทันที และเมื่อมีการสร้างที่พักใหม่ ชาวบ้านก็จะตามไปเผาที่พักซ้ำอีก จนในที่สุดคนงานตัดไม้ของบริษัทไม่สามารถอยู่ในพื้นที่ได้ และได้หยุดการตัดไม้ป่าชายเลนไป การรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อเคลื่อนไหวในครั้งนั้นได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการท้าทายกลไกของรัฐและอำนาจของกลุ่มทุน ถือเป็นปฏิบัติการเคลื่อนไหวที่กระตุ้นให้ชาวบ้านสามารถสร้างพื้นที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ด้วยความตระหนักถึงวิถีการดำรงชีวิต และความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติต่อการทำมาหากิน ซึ่งอาจจะต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงจากผลของนโยบายภาครัฐที่ตัดสินดาเนินการ โดยไม่ได้ผ่านการรับรู้และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างเพียงพอและเหมาะสม

ต่อมาในช่วงปลายปี พ.ศ. 2548 - พ.ศ. 2556 กลุ่มชาวบ้านชุมชนคลองทะเลมีปฏิบัติการในรูปของกระบวนการเคลื่อนไหวตอบโต้กลุ่มทุนซึ่งบุกรุกเข้ามาใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอีกครั้ง โดยในครั้งนี้เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านโครงการสร้างท่าเทียบเรือมารีน่าที่เป็นของบริษัทร่วมทุนต่างชาติ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากมติคณะรัฐมนตรีที่ได้เห็นชอบในโครงการพัฒนาดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐที่ให้พื้นที่ฝั่งทะเลอันดามันเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อการท่องเที่ยว เมื่อชาวบ้านในชุมชนได้รับรู้ข้อมูลจึงเห็นว่าโครงการดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพของคนในชุมชน โดยเฉพาะการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของระบบนิเวศ ตั้งแต่หาดทราย ภูเขาทะเล ป่าชายเลน แหล่งปะการัง และพันธุ์สัตว์น้ำ ที่ล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระงับและยกเลิกใบอนุญาตโครงการก่อสร้างดังกล่าว

ลักษณะของเครือข่ายและกิจกรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนี้ เริ่มต้นในขณะที่การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมทางศาสนาในมัสยิดครั้งหนึ่ง โต๊ะอิหม่ามและผู้อาวุโสของหมู่บ้านได้นำปัญหาเกี่ยวกับโครงการพัฒนามาร่วมพูดคุยระดมความคิดเห็น ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นคัดค้าน เพราะตระหนักว่าโครงการนี้จะส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชายฝั่งในชุมชนเป็นอย่างมาก จึงได้ริเริ่มการเคลื่อนไหวด้วยการรวมกลุ่มกันภายในชุมชน ต่อมาได้ร่วมมือกับองค์กรภายนอกซึ่งเข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือกระบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ยื่นหนังสือต่อองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) เป็นต้น ตลอดจนได้มีการร่างจดหมายเปิดผนึกถึงเครือข่ายหมู่บ้านต่าง ๆ ของจังหวัดพังงา เพื่อร่วมรณรงค์คัดค้านการก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาในพื้นที่ของชุมชน ขณะเดียวกัน ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ของเครือข่าย เช่น กิจกรรมวางหุ่นแสดงแนวเขตปะการังและแหล่งภูเขาทะเลบริเวณหน้าหาด มีการจัดเวทีชาวบ้าน และเปิดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างตัวแทนจากชุมชนและจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการช่วยกันจัดเวรเฝ้าระวังพื้นที่ชายหาด จนนำไปสู่การยกเลิกโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือมารีน่าบริเวณชายหาดของชุมชน เนื่องจากใบอนุญาตดังกล่าวขัดกับประกาศของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่การเคลื่อนไหวของฝ่ายนายทุนในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการพยายามสร้างพันธมิตรกับเจ้าหน้าที่บางคนจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิอำนาจในการอนุญาต

โครงการพัฒนาในระดับท้องถิ่น อีกทั้งยังมีความพยายามเข้าหาชาวบ้านในชุมชนผ่านเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งได้เดินทางไปศึกษาดูงานที่บริษัทฯ จัดขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการบอกกล่าวข้อดีของโครงการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่

หลังจากนั้น ได้เกิดการเคลื่อนไหวขึ้นอีกครั้ง เมื่อมีชาวบ้านจำนวนกว่า 30 คน รวมตัวกันเข้าไปสำรวจพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำของชุมชน เนื่องจากได้สังเกตเห็นว่ามีนายทุนเข้ามาบุกรุกและปรับสภาพพื้นที่ดังกล่าว จนกระทั่งชาวบ้านจำนวน 17 คน ต้องกลายเป็นผู้ต้องหาในคดีบุกรุกเหตุการณ์นี้ได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวที่เข้มข้นขึ้น เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมแก่ชาวบ้านที่ถูกหมายจับในการเคลื่อนไหวรอบนี้ ได้มีการตั้งเครือข่ายความร่วมมือทั้งจากภายในชุมชนและองค์กรภายนอกหลายภาคส่วน มาให้การสนับสนุนและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เช่น มีการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวร่วมกันเดินขบวนไปยังศาลจังหวัดพังงา โดยมีการเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวกับคำสอนของศาสนาอิสลาม ตลอดจนมีกิจกรรมที่เข้าร่วมกับเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านอ่าวพังงาและสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ เพื่อสนับสนุนการเคลื่อนไหวและช่วยเหลือทางคดีความแก่ชาวบ้านชุมชนคลองทะเล ในขณะที่การเคลื่อนไหวของฝ่ายนายทุนในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงใช้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นเครื่องมือในการออกเอกสารสิทธิโดยมิชอบ และปฏิเสธการผูกมิตรกับชาวบ้านในพื้นที่ เนื่องจากโครงการก่อนหน้านี้ถูกยกเลิกอันเป็นผลจากการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ในการดำเนินการก่อสร้างภายใต้โครงการพัฒนาครั้งนี้ ฝ่ายนายทุนได้ใช้มาตรการที่เข้มข้นขึ้นและมีท่าทีเด็ดขาดต่อฝ่ายชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ชุมชนคลองทะเล โดยอาศัยข้อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเข้ามาเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความหวาดกลัวแก่แกนนำชาวบ้าน และยังสร้างความกังวลแก่ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์คนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

จะเห็นได้ว่า รูปแบบของปฏิบัติการของกระบวนการเคลื่อนไหวที่ชาวบ้านชุมชนคลองทะเลใช้ต่อสู้ตอบโต้กลุ่มทุนซึ่งบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนี้มีลักษณะเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้นมาต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อนระหว่างท้องถิ่น รัฐและกลุ่มนายทุน อันเป็นการสะท้อนถึงจิตสำนึกของชาวบ้านผ่านการตระหนักต่อผลกระทบของปัญหาที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชนในอนาคต และความพยายามในการเป็นผู้กำหนดแนวทางการพัฒนาด้วยตนเอง โดยไม่ยอมพึ่งพาโครงการพัฒนาของรัฐ ซึ่งประชาชนท้องถิ่นมักจะได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อสร้างตำแหน่งแห่งที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยท้องถิ่น ผ่านการใช้เวทีภาคประชาสังคม โดยมีองค์กรต่าง ๆ ที่เป็นภาคีเข้ามาให้การสนับสนุน

2. ลักษณะของทุนทางสังคมที่ชุมชนคลองทะเลใช้ขับเคลื่อนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ

ทุนทางสังคมที่ชาวบ้านในชุมชนคลองทะเลนำมาใช้เชื่อมโยงกับกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น สามารถแบ่งออกเป็นทุนภายในชุมชนและทุนจากภายนอกชุมชน

2.1 ทุนภายในชุมชน มีฐานมาจากความเชื่อ ประเพณีและความเป็นเครือญาติ การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามทำให้ประเพณีและพิธีกรรม ทั้งในเรื่องส่วนตัวและส่วนรวม ตลอดวงจรชีวิตอยู่ภายใต้ระบบคิดที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ ชาวบ้านในชุมชนคลองทะเลมีความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทนซึ่งกันและกันผ่านการจัดงานกิจกรรมเชิงประเพณีต่าง ๆ ดังนั้น พิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ใน

ชุมชนจึงถูกผลิตซ้ำจนกลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชน เมื่อนำมาผนวกกับความทรงจำเกี่ยวกับประวัติชุมชนและความเป็นพี่เป็นน้องกันตามคำสอนของศาสนาอิสลามแล้ว องค์กรประกอบเหล่านี้ล้วนเสริมสร้างความสัมพันธ์แบบเครือข่ายให้ก่อตัวขึ้น ผ่านความรู้สึกร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ยึดโยงการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนกันของคนในชุมชน ผ่านความสัมพันธ์ที่มีความไว้วางใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน อันเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่มีพลังในลักษณะของทุนทางสังคม ที่ช่วยให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวกันของชาวบ้านในพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งมีการช่วยเหลือแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีความไว้วางใจกันภายใต้การนำของโต๊ะอิหม่ามและความเป็นเครือญาติกัน การมีสายสัมพันธ์แบบเครือญาติทำให้ชาวบ้านรับรู้ถึงความปลอดภัยในทรัพย์สินส่วนบุคคล ก่อเกิดเป็นหลักการเบื้องต้นของบรรทัดฐานที่คนในชุมชนมีความคาดหวังต่อกัน ในขณะเดียวกันก็มีมาตรการลงโทษที่ไม่เป็นทางการหากมีการปฏิบัติที่ขัดกับบรรทัดฐาน โดยสามารถรับรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในชีวิตประจำวัน ซึ่งชุดของความสัมพันธ์ทางสังคมเหล่านี้คือองค์ประกอบที่สำคัญของทุนทางสังคม (Putnam, 1993) นอกจากนี้ ความรู้สึกสำนึกในการเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนร่วมกัน (Ostrom, 1990 as cited in Bunnag, 2011) ส่งผลให้เกิดความพยายามที่จะช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าในการทำมาหากินของคนในชุมชน ถูกนำมาผนวกกับคำสอนของศาสนาอิสลามที่ส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้สามารถยังประโยชน์ในการดำรงชีพของมนุษย์ แต่ไม่ส่งเสริมการทำลายล้าง ระบบคิดเหล่านี้ได้นำไปสู่ความพยายามในรูปของความร่วมมือในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ที่สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการที่มองทรัพยากรธรรมชาติเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ซึ่งเกิดขึ้นได้จากความไว้วางใจและเชื่อถือกันของคนในชุมชน

2.2) *ทุนจากภายนอกชุมชน* เป็นการส่งเสริมสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร ความรู้ งบประมาณ ตลอดจนกำลังใจจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาช่วยเหลือ ซึ่งเป็นแรงเสริมที่ผลักดันให้กระบวนการเคลื่อนไหวและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบ มียุทธวิธีและรูปแบบในการดำเนินการที่ชัดเจน องค์กรภายนอกที่สำคัญซึ่งเข้ามาสนับสนุนเครือข่ายชาวบ้านนั้นมีหลายรูปแบบ เช่น องค์กรที่สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และเงินงบประมาณในการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวของกลุ่มเครือข่าย ได้แก่ องค์กรความร่วมมือเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านอ่าวพังงา สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง นอกจากนี้ยังมีองค์กรที่ช่วยให้ข้อมูลความรู้ด้านกฎหมายและช่วยเหลือด้านคดีความของชาวบ้าน ได้แก่ กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศูนย์ทนายความมุสลิม และสหภาพทนายความแห่งประเทศไทย บทบาทขององค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนทำหน้าที่เป็นทุนทางสังคมประเภทหนึ่ง ที่เสริมด้วยการคอยเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายกิจกรรมของชาวบ้าน และช่วยปรับยุทธวิธีการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสถานการณ์อย่างมีพลวัต

3. ผลของการนำทุนทางสังคมมาใช้ในกระบวนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ

ผลลัพธ์ของการนำทุนทางสังคมมาใช้อันส่งผลต่อกระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านในชุมชนคลองทะเลประสบผลสำเร็จ ซึ่งแสดงออกผ่านลักษณะของความร่วมมือในกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตลอดจนการแบ่งปันข้อมูล และการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนและระหว่างคนในชุมชนกับภาคีเครือข่ายอย่างมีพลัง ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้สะท้อนผ่านการทำงานในลักษณะเครือข่ายจากกลุ่มชาวบ้านสู่ภาคประชาสังคม ใน ขณะเดียวกัน ชุมชนมียุทธวิธีในการขับเคลื่อนกระบวนการเคลื่อนไหวที่สามารถปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนได้อย่างเหมาะสม จนได้ผลเป็นที่ประจักษ์ ทั้งในกรณีที่รัฐยกเลิกการอนุญาตก่อสร้างโครงการท่าเทียบเรือมารีน่า และเพิกถอนใบอนุญาตดังกล่าวของบริษัทนายทุน อันนำไปสู่การไขข้อสงสัยและความคลุมเครือที่สังคมได้ตั้งคำถามต่อโครงการต่าง ๆ ของกลุ่มทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบางคน ซึ่งอาจขัดกับกฎหมายในหลายประเด็น อีกทั้งยังพบผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านสิทธิชุมชนและความเป็นธรรมทางสังคมในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวคือ เกิดการเพิ่มศักยภาพของชุมชนภายใต้บทบาททุนทางสังคมในการขับเคลื่อนกระบวนการเคลื่อนไหวให้มีพลังในการต่อสู้และต่อรองกับอำนาจของรัฐ โดยสะท้อนให้เห็นศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการใช้สิทธิชุมชนในการกำหนดอนาคตของพวกเขา ตามที่ได้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 นอกจากนี้ยังพบผลลัพธ์ที่สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างสิทธิชุมชนกับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งปรากฏผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวโดยชุมชนคลองทะเลเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

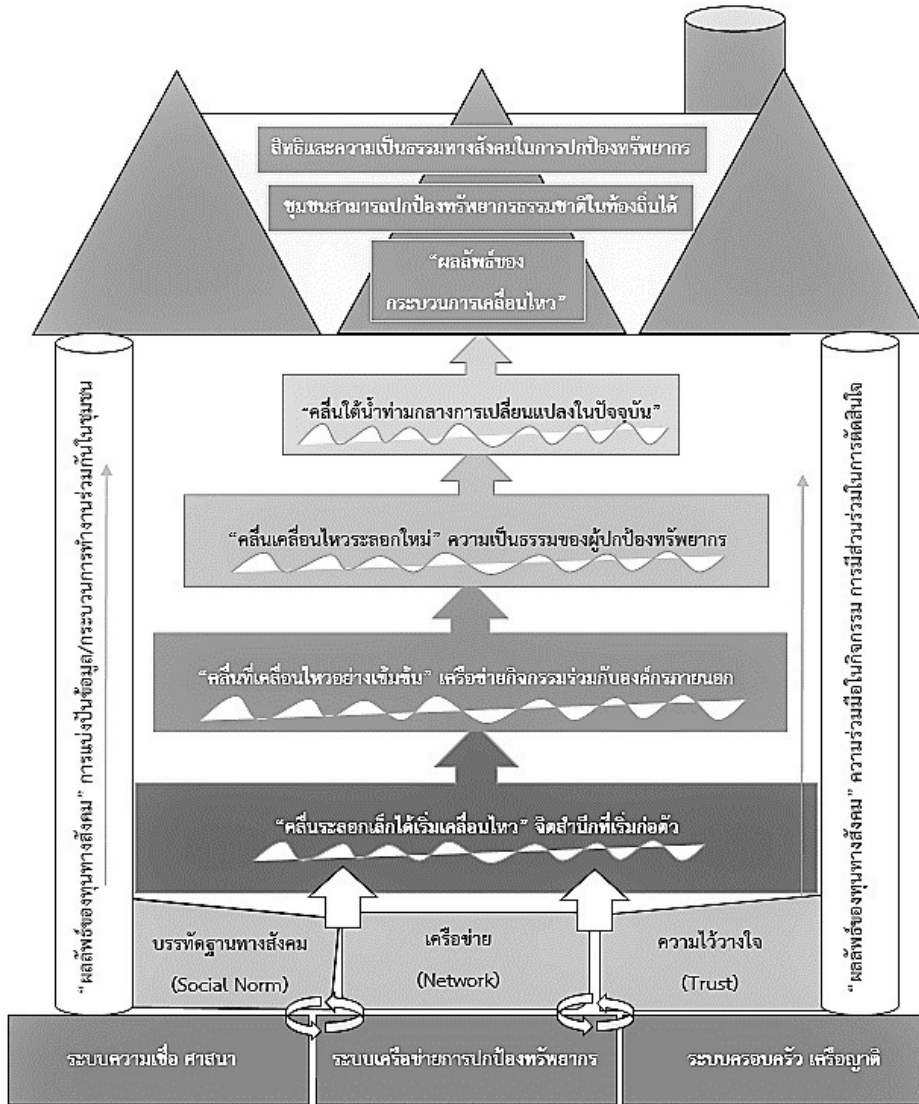
3.1) *ความเป็นธรรมในมิติการยอมรับ* กระบวนการเคลื่อนไหวในชุมชนคลองทะเลสะท้อนผลเชิงคุณค่าทางวัฒนธรรม อันนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรมทางอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับความเชื่อและศาสนา ดังเห็นได้จาก กิจกรรมการเคลื่อนไหวที่เชื่อมโยงกิจกรรมกับความเชื่อในศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพของคนในท้องถิ่นซึ่งปรากฏในคาสอนทางศาสนา อันเป็นอัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรมที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในการเคลื่อนไหวจนได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์และปกป้องทรัพยากรของท้องถิ่น กระทั่งได้รับรางวัลรางวัลลูกโลกสีเขียวในระดับประเทศ

3.2) *ความเป็นธรรมในมิติการมีส่วนร่วม* การมีส่วนร่วมในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติผ่านยุทธวิธีและกิจกรรมต่าง ๆ ได้สะท้อนให้เห็นผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวในชุมชนคลองทะเลว่า วางอยู่บนพื้นฐานของสิทธิชุมชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นสามารถสะท้อนภาพของความเป็นประชาธิปไตยจากกลุ่มคนรากหญ้าว่ามีโอกาสและพื้นที่สำหรับการต่อสู้ เพื่อปรับสัมพันธภาพทางอำนาจและสร้างตำแหน่งแห่งที่ให้กับชุมชนในการร่วมพัฒนาท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง

3.3) *ความเป็นธรรมในมิติของการกระจายทรัพยากร* กระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในชุมชนคลองทะเลได้นำไปสู่การตรวจพิสูจน์ที่ดินของกลุ่มนายทุนที่เข้ามาทำโครงการในนามของการ

พัฒนาในพื้นที่ แต่สร้างปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และพบว่าเอกสารสิทธิมีพิรุศ ตลอดจนการเกิดข้อสงสัยและความคลุมเครือที่สังคมได้ตั้งคำถามต่อการดำเนินงานต่าง ๆ ของบริษัท และต่อบทบาทเจ้าหน้าที่ของรัฐบางส่วนซึ่งอาจขัดกับกฎหมายในหลายประเด็น โดยเฉพาะการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ที่เจ้าหน้าที่รัฐออกเอกสารสิทธิโดยมิชอบและทับซ้อนกับที่ในใบจองของชาวบ้าน ปัญหาเหล่านี้ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมในมิติของการกระจายทรัพยากร โดยเฉพาะที่ดิน อันนำไปสู่ข้อเรียกร้องในการสร้างความเป็นธรรมในมิติของการกระจายทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนต่อไป

3.4) *ความเป็นธรรมในมิติทางกฎหมาย* ถือเป็นหนึ่งในกลไกทางสังคมที่สำคัญมาก และถูกใช้เป็นแหล่งอ้างอิงถึงความเป็นธรรมในแง่ของความยุติธรรมได้ ผลลัพธ์ด้านนี้ที่เห็นได้ชัดคือ การที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ออกหนังสือขอให้ยับยั้งการดำเนินการและยกเลิกการอนุญาตก่อสร้างโครงการต่าง ๆ ในพื้นที่โดยเร่งด่วน ซึ่งสำนักงานขนส่งทางบกที่ 5 สาขาพังงา ได้ตอบรับด้วยการยกเลิกการอนุญาตการก่อสร้างท่าเทียบเรือ บริเวณชุมชนคลองทะเล พร้อมทั้งมีการเพิกถอนใบอนุญาตดังกล่าว เนื่องจากขัดกับประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นการสะท้อนให้เห็นความสำเร็จในการจัดการที่นำมาสู่ความเป็นธรรมในระบบกฎหมายได้

ภาพที่ 1: สรุปลพลวัตการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานทุนทางสังคมในชุมชนคลองทะเล

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากปรากฏการณ์ของกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนคลองทะเล ซึ่งเกิดขึ้นจากการริเริ่มของกลุ่มชาวบ้านภายใต้ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายภายในชุมชน ที่มีพื้นฐานมาจากความเป็นเครือญาติควบคู่กับความเชื่อในศาสนาเดียวกัน อันเอื้อต่อการสร้างเครือข่ายของชาวบ้านในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ต่อมาได้ยกระดับไปเชื่อมโยง

กับกลุ่มหรือองค์การภายนอกชุมชนที่มีความสนใจร่วม สามารถอธิบายได้ว่า ความเป็นเครือข่ายของชาวบ้านนั้นมีรากฐานมาจากทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่เดิม ผสานกับความร่วมมือกับองค์การภายนอกที่มาเป็นภาคีสันับสนุนกิจกรรมการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ลักษณะของปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมที่ขยายขึ้นมาจากทุนแบบดั้งเดิม หลังจากมีการตระหนักถึงพลังของความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างสมาชิกชุมชน และถูกนำไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบของกระบวนการภาคประชาสังคม อันเป็นลักษณะของการเคลื่อนไหวที่ชุมชนดำเนินกิจกรรมร่วมกับกลุ่มหรือองค์การภายนอก

ทั้งนี้เมื่อพิจารณากระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านชุมชนคลองทะเล และพลวัตของการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน พบว่ากรอบโครงสร้างการของปกครองตามระบอบประชาธิปไตยมีส่วนเอื้อสนับสนุนให้กระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านชุมชนคลองทะเลประสบผลสำเร็จ กล่าวคือกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียกร้องสิทธิชุมชนตามระบอบประชาธิปไตยถือเป็นช่องทางสำคัญที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถขับเคลื่อนกระบวนการอย่างเข้มข้นในช่วงที่มีความขัดแย้งกับกลุ่มทุนที่แสวงหาประโยชน์จากการเติบโตของการท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้จาก กระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านชุมชนคลองทะเล ซึ่งใช้อำนาจที่ไม่เป็นทางการในฐานะประชาชนผู้มีศักยภาพและมีสิทธิในการกำหนดอนาคตของชุมชน ภายใต้การรับรองสิทธิชุมชนในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ดังนั้น นอกจากชาวบ้านที่มีฐานะเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนแล้ว ในระดับโครงสร้างของสังคมยังต้องมีระบบที่เปิดโอกาสให้สามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาภายใต้ระบอบประชาธิปไตยด้วย โดยนัยนี้ กระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านชุมชนคลองทะเลจึงถูกขับเคลื่อนด้วยแนวคิดสิทธิชุมชนและเป็นฐานของความเป็นประชาธิปไตย ดังที่ Santasombat (2003, p. 43) ได้ชี้ให้เห็นว่า การรับรองสิทธิชุมชนเป็นการส่งเสริมและพัฒนารากเหง้าของประชาธิปไตยในระดับรากฐาน

ในขณะเดียวกัน กระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนคลองทะเลอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจระหว่างกันของคนในชุมชน ในภาวะที่ความไว้วางใจในกลไกของรัฐมีต่ำ กล่าวคือ เงื่อนไขหลักประการหนึ่งของทุนทางสังคมที่ชุมชนใช้ในการเคลื่อนไหวนั้นเกิดจากการไม่ไว้วางใจรัฐ แต่ไว้วางใจคนในชุมชนและเครือข่ายจากนอกชุมชนที่มีความสนใจร่วมมากกว่า เมื่อชาวบ้านมองว่ารัฐเป็นเครื่องมือของนายทุนในการผลักดันนโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อการลงทุนในพื้นที่ ซึ่งชาวบ้านมีประสบการณ์ที่ไม่ดีมาตั้งแต่ในอดีต ช่วงที่รัฐให้สัมปทานพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนแก่นายทุนจนเกิดวิกฤติป่าชายเลน อันเป็นบทเรียนที่สร้างความไม่ไว้วางใจต่อกลไกการทำงานของรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐ จนนำไปสู่กระบวนการเคลื่อนไหวในช่วงความขัดแย้งกับกลุ่มทุนการท่องเที่ยวครั้งนี้ด้วย ซึ่งก็อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจในเครือข่ายของตนแต่ไม่ไว้วางใจต่อกลไกของรัฐเช่นกัน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ Kusumawalee (2004) ที่พบว่า รัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสภาพแวดล้อมและภูมิความรู้ของท้องถิ่น แต่มุ่งพัฒนาเพื่อเพิ่มผลผลิตมวลรวมของชาติเป็นสำคัญ เมื่อท้องถิ่นต้องเผชิญกับความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจกับทุนผู้คนในท้องถิ่นต่างต่อสู้ดิ้นรนให้อยู่รอดภายใต้โครงสร้างแห่งอำนาจที่เป็นอยู่ โดยที่ความไว้วางใจที่มีต่อคนในชุมชนและเครือข่ายการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งปรากฏในกลุ่มอนุรักษ์ชุมชนคลองทะเลยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของทุนทางสังคม ดังที่ Putnam (1993) ได้ชี้ให้เห็นว่า ความไว้วางใจ/

เชื่อถือกัน (Trust) นั้นมีคุณค่ามหาศาล เปรียบดังกาวที่เชื่อมให้เครือข่ายยึดติดกันไปได้ดี ส่งผลให้กลุ่มหรือชุมชนมีความเข้มแข็งบนฐานของความไว้วางใจกัน

นอกจากนี้ อิทธิพลจากความเชื่อและประเพณีที่เชื่อมโยงกับศาสนาอิสลามก็มีความสำคัญยิ่งต่อการสร้างและสานสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชนคลองทะเลให้เป็นทุนทางสังคมแบบดั้งเดิมที่เป็นฐานกลไกขับเคลื่อนกระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ดังที่เห็นได้จาก แนวคิดในการอนุรักษ์ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านถูกโยงกับความเชื่อตามคำสอนของศาสนาอิสลามด้วย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับที่ Trakulwaranon (2009) ได้อธิบายความสำคัญขององค์ประกอบทางศาสนาและคุณค่าไว้ว่า ความเชื่อที่ทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีความรัก ความห่วงใย และเอื้ออาทรต่อกัน จะก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นที่ยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคมขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยนี้พบว่าแนวคิดของทุนทางสังคมแบบดั้งเดิมที่อิงความเป็นเครือญาติยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายความสำคัญของทุนทางสังคมต่อความสำเร็จของการเคลื่อนไหวของชุมชนคลองทะเล โดยเฉพาะในช่วงที่มีความขัดแย้งกับกลุ่มทุน พลังในการขับเคลื่อนเป็นผลมาจากการดำเนินงานผ่านองค์กรภายนอกที่เข้ามาช่วยเหลือและเชื่อมประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ อย่างสำคัญ โดยที่บทบาทขององค์กรภายนอกซึ่งเป็นเครือข่ายร่วมกับชาวบ้าน ไม่เพียงแต่เป็นตัวเชื่อมประสานและดึงทุนในชุมชนไปใช้ในการเคลื่อนไหวอย่างเข้มแข็งของเครือข่ายชาวบ้านเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อการกำหนดระบบคิดที่ถ่ายทอดแก่ชุมชน รวมทั้งการปรับยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว โดยนัยนี้ แม้ว่าทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่เดิมอาจถูกลดทอนความสำคัญลงบ้าง แต่เป็นภาวะที่มีความจำเป็นเมื่อเครือข่ายชาวบ้านต้องยกระดับก้าวไปสู่กระบวนการเคลื่อนไหวที่มีความซับซ้อน จึงต้องอาศัยแรงเสริมจากภายนอกด้วย ดังที่ Romratanapan (2005) ได้อธิบายว่า ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ถือเป็นส่วนของสภาพแวดล้อมของกระบวนการทุนทางสังคมที่มีผลต่อระบบคิดและวิถีปฏิบัติภายในกลุ่มและชุมชนด้วย

ผลจากการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้และต่อรองกับรัฐในการปกป้องทรัพยากรของชาวชุมชนคลองทะเล ได้เผยให้เห็นว่ากรอบแนวคิดการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐนั้นไม่สอดคล้องกับนิยามความหมายของคำว่า “ปกป้อง ” กล่าวคือ รัฐไม่ได้เน้นปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในความหมายของการ “คุ้มครองป้องกัน ” (Office of the Royal Society, 2003) แต่ทว่ากลับเป็นการ “ควบคุม ” มากกว่า ในขณะที่เดียวกันการควบคุมที่ดำเนินการโดยรัฐกลับเป็นการกีดกันชาวบ้านให้ออกห่างจากทรัพยากร แต่ไปเอื้อประโยชน์เชิงนโยบายแก่กลุ่มนายทุน ดังสะท้อนให้เห็นจากโครงการพัฒนาในพื้นที่ชุมชนคลองทะเล ตั้งแต่อดีตที่รัฐมีมาตรการปกป้องป่าชายเลนแต่กลับให้สัมปทานแก่นายทุน หรือกรณีที่รัฐมีมาตรการควบคุมพื้นที่ป่าสงวนแต่นายทุนกลับสามารถออกเอกสารสิทธิรุกกล้าพื้นที่ป่าดังกล่าวนี้ได้ ที่น่าสนใจคือสภาพการณ์เช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในชุมชนคลองทะเลเท่านั้น แต่ยังพบในอีกหลายชุมชนบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน ซึ่งได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาของรัฐที่ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชนในชุมชน ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐต้องทบทวนโครงการพัฒนาต่าง ๆ มิให้ทำลายวิถีดำรงชีพที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรของชุมชน ตลอดจนไม่เบียดขับชุมชนให้ออกห่างจากสิทธิที่คนในชุมชนพึงมีพึงได้จากจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังที่ Ostrom (1990 as cited in Bunnag, 2011) ได้ชี้ให้เห็นว่า ระบบกรรมสิทธิ์ชุมชนสามารถใช้ในการจัดการทรัพยากรร่วมได้สำเร็จโดยปราศจากการ

ควบคุมโดยอำนาจรัฐจากส่วนกลาง อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ Poudel, Johnson and Mishra (2014) และงานศึกษาของ Pretty and Ward (2001) ซึ่งพบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบรวมกลุ่ม ด้วยความสัมพันธ์ที่มีความไว้วางใจและมีบรรทัดฐานร่วมกัน เป็นวิธีบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ได้ผลลัพธ์ที่ดี

ที่อภิปรายมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กระบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้และต่อรองของชาวบ้านชุมชนคลองทะเลในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เป็นปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อน และน่าสนใจต่อการอภิปรายในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์อย่างรอบด้านในหลายมุมมองและหลกมิติยิ่งขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ในการศึกษานี้พบว่า แนวคิดประชาสังคมสามารถอธิบายให้เชื่อมโยงกับการรวมตัวกันของชาวบ้านชุมชนคลองทะเล ในการก่อตัวซึ่งมีฐานมาจากจิตสำนึกร่วมของการเป็นเจ้าของพื้นที่ เมื่อได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐผ่านการดำเนินการโดยกลุ่มทุนที่ไม่ใส่ใจปัญหาของคนในท้องถิ่น นอกจากนี้ กลไกการเคลื่อนไหวและแนวทางในการต่อสู้และต่อรองยังแสดงให้เห็นถึงประชาสังคมในรูปแบบใหม่ ที่ใช้อธิบายกระบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนของสังคมในยุคปัจจุบัน ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับคนหลากหลายกลุ่มที่มีความสนใจร่วม โดยไม่ได้แยกส่วนจากชุมชนท้องถิ่น แต่เป็นการขยายขนาดหรือยกระดับการเคลื่อนไหวเป็นเครือข่ายที่ใหญ่กว่า ดังนั้น แนวคิดทุนทางสังคมและแนวคิดประชาสังคมจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เนื่องจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น มักจะเกิดจากเงื่อนไขสำคัญของทุนทางสังคมที่เป็นระบบความสัมพันธ์แบบดั้งเดิม เมื่อได้รับการพัฒนาต่อยอดจากการสนับสนุนของภายนอกเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ ส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวมีพลังมากขึ้น ทุนทางสังคมฐานชุมชนจึงเป็นแนวคิดตั้งต้นที่ก่อให้เกิดประชาสังคมตามมา นอกจากนี้ อาจจัดเป็นประชาสังคมรูปแบบใหม่ ที่มักจะเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวด้วยขบวนการประชาชนซึ่งไม่ได้เน้นเฉพาะประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่ให้ความสนใจกับประเด็นอื่น ๆ ด้วย เช่น การคัดค้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กระทบต่อประชาชน เป็นต้น ดังที่ Charoensin-o-larn (1997) ได้อธิบายไว้ว่า ประชาสังคมรูปแบบใหม่เป็นเรื่องของขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชน เพื่อนำไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและมีช่องทางให้กับผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลาย เป็นการเปิดพื้นที่ทางการเมืองหรือพื้นที่สาธารณะอีกแบบขึ้นมาที่ไม่ใช่รัฐ ตลอดจนเป็นประชาสังคมที่มีความตื่นตัวทางการเมืองสูงและในเรื่องการใช้สิทธิของประชาชนในการที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ ข้อค้นพบในการศึกษารั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นการแสดงสิทธิที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ โดยที่เป้าหมายการต่อสู้มิได้เป็นการเข้าไปต่อสู้ในสังคมนการเมืองของกลไกรัฐ แต่ใช้พื้นที่การเมืองสาธารณะ เพื่อให้ประชาชนสามารถแสดงออกทางความคิดและวัฒนธรรมของสังคม อันจะนำไปสู่การปรับสัมพันธ์ภาพทางอำนาจระหว่างรัฐ ทุน และประชาชนเสียใหม่

ผลที่ได้จากการวิจัยนี้ทำให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการแก่ชุมชน ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ภาครัฐ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ดังต่อไปนี้

- 1) ชุมชนควรมีการจัดการองค์ความรู้ด้านทุนทางสังคมและการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อถ่ายทอดแก่คนรุ่นใหม่ ด้วยการจัดกิจกรรมการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและสร้างผู้นำด้านภูมิปัญญาแก่เยาวชนรุ่นใหม่ โดยอาจมีการทบทวนบทเรียนจากกระบวนการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาเพื่อนำเอาทุนทางสังคมออกมาใช้ในการพัฒนาชุมชนต่อไป ควบคู่กับการส่งเสริมและรณรงค์การให้ความรู้เรื่องกฎหมาย

ที่เกี่ยวกับที่ดินและสิทธิชุมชน เพื่อสร้างฐานความรู้ในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

2) รัฐควรสร้างความไว้วางใจจากชาวบ้านและภาคประชาสังคม ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของประชาชน โดยยึดประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญในการที่จะทำข้อตกลงกับบุคคลหรือกลุ่มคนภายนอกที่มาทำโครงการพัฒนา อีกทั้งยังต้องให้ข้อมูลข้อเท็จจริงแก่ชาวบ้านอย่างครอบคลุมเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ รวมทั้งพยายามเปิดพื้นที่ให้มีการพูดคุยประนีประนอมระหว่างกันเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งเพื่อไม่ให้ขยายไปสู่ความรุนแรง

3) การวิจัยในอนาคตควรมุ่งความสนใจไปใน 2 ประเด็น ได้แก่ (1) การเชื่อมโยงความเชื่อทางศาสนาและอิทธิพลของศาสนาต่อกระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน โดยเฉพาะในส่วนที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา ตลอดจนการลดผลกระทบทางลบของการพัฒนา (2) ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการใช้ทุนทางสังคมและกระบวนการภาคประชาสังคมในการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นเพื่อลดผลกระทบด้านลบจากการโครงการพัฒนาในท้องถิ่น (3) การศึกษาการใช้ทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้พบในผลของการนำทุนทางสังคมมาใช้ในกระบวนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

- Boonmee, T. 2004. *Civil Society*. [in Thai]. Bangkok: Sinetharn Publishing.
- Bunnag, C. 2011. A Conceptual Review on Common-Pool Resource Management: Thai and global experiences. [in Thai]. *A Volume in the Series "Conceptual Review for Thailand Reform"*. Bangkok: Office of National Reform Assembly.
- Charoensin-o-lam, C. 1997. *New Social Movements*. [in Thai]. Bangkok: Vibhasa Publishing.
- Chai-amporn, S. 2003. Social capital on the existence of Thai society. [in Thai]. *Journal of Social Development*. 7: 46-73.
- Jules Pretty and Hugh Ward. 2001. Social Capital and the Environment. *World Development*. 29(2): 209-227.
- Karnchanapan, A. 2000. *The Dynamics of Local Resources Management: Paradigm and Policy*. [in Thai]. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).
- Karnchanapan, A. 2015. *Social Capital and Urban Development*. [in Thai]. Retrieved from http://www.academia.edu/32744903/%20%E0%B8%99%E0%97_.pdf
- Kusumawalee, K. 2004. *The Natural Resource Management at Koh Petch, Hua Sai, Nakhon Siritthammarat province*. [in Thai]. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).

- Office of the Royal Society. 2003. *Thai official dictionary of Royal Institute*. [in Thai]. Bangkok: Nanmeebooks Publications.
- Poudel, K. L., Johnson, T. G. and Mishra, B. 2014. Social Capital and Collective Management of Natural Resources in Nepal: A case study of community forestry. *Agrarian Frontiers*. 2(1): 21-34.
- Putnam, R. D. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Romratanapan, W. 2005. *Social Capital*. [in Thai]. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).
- Santasombat, Y. 2003. *Biodiversity: local knowledge and sustainable development*. Chiang Mai: Regional Center for Social Science and Sustainable Development, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Sindecharak, T., et al. 2016. Social justice: An attempt to measure and analyze. [in Thai]. *Thammasat Journal*. 35 (1): 164-191.
- Supawong, C. 1997. *The Concept and Development of Thai Civil Society*. [in Thai]. Bangkok: Local Development Institute.
- Trakulwaranon, P. 2009. *Social Capital and Civil Society: theories and practices*. [in Thai]. Bangkok: Sanya Thammasak Democratic Institute, Thammasat University.
- Wasi, P. 1998. *Community Empowerment: social capital in Thailand*. [in Thai]. Bangkok: Social Investment Fund - SIF.
- Wongna, T. 2014. Fairness: various perspectives leading to the creation of fairness index. [in Thai]. *Thammasat Journal*. 33 (2): 131-150.